

skärskådade föredragshållaren denna upplagas onödigt många slitningar mellan det musikaliska tyngdpunktsschemat och diktens deklamation. Talaren påpekade särskilt, att hans till synes småsinta analys av koralernas rytmik endast dikterats av strävan efter vetenskaplig sanning och framhöll, att man måste taga hänsyn även till melodiernas interpunktion och ortografi. Därefter överlämnades, på förslag av musikdir. D. Ahlén, ordet åt prof. Reimann, Berlin. Denne lämnade en kort redogörelse för resultatet av den tyska koralbokskommitténs arbete. Efter en period av intensivt forskningsarbete under nära 50 år utgavs år 1927 en koralbok med ungefär 500 melodier. Av dessa äro 342 påbjudna att användas över hela Tyskland. Resterande psalmer får sjungas efter provinssynodernas särskilda tradition. 1927 års koralbok är polyrytmisk. Den mötte först stort motstånd från församlingshåll. Men genom ett intensivt repetitionsarbete med konfirmander, sångkretsar, kyrkokörer m. fl. börjar resultatet visa sig. — En annan gäst, lektor Sandvik, Holmenkollen, gavs tillfälle att yttra sig om det norska koralboksarbetet. Han framhöll, att ur norsk synpunkt vore de s. k. rytmiska koralerna att föredraga, då dessa visat sig bäst överensstämma med norskt folklymne. — Biskop Aulén erinrade med några ord om vår synnerligen aktuella koralboksfråga och förklarade sammanträdet avslutat. Sedan de närvarande avsjungit sv. ps. 424:6 anträdde färden till Kvicksund, där högtidens sista måltid intogs.

Det är även på sin plats att nämna några ord om sådana materiella saker som kost och logi. Man tycker att gästerna borde visa den största tacksamhet och aktning för det oerhörda arbete, som nedlagts av kyrkosångsmötets värdar till deras trevnad och trivsel. Icke förty anlände 300—400 gäster utan föregående anmälan och flera av dessa gjorde på ett allt annat än fint sätt anspråk på att åtnjuta samma förmåner som de först anmälda gästerna. Vårdarna få emellertid överse med dessa beklagliga situationer och istället minnas alla de gäster, som till fulllo uppskattat deras omtanke och uppoffrande arbete.

Måtte de impulser och minnen, som Västerås-högtiden givit förhjälp oss att var och en i sin stad leva efter mottot: *Soli Deo gloria!*

Inga Johnsson.

Är prästkappan ett liturgiskt plagg?

För många syns säkert ovanstående fråga synnerligen opåkallad. Att prästkappan icke skulle vara ett liturgiskt plagg förefaller säkerligen icke endast den vanlige kyrkogångaren vara ett mycket verklighetsfrämmande påstående, även flertalet präster torde finna prästkappan jämte prästrocken vara den normala li-

turgiska dräkten i vår kyrka. Det torde snarare vara så, att mången både bland prästerskap och lekfolk står tämligen främmande inför tanken, att den normala prästerliga skruden i en fullständig högmässa eller vid nattvardsgudstjänst utanför högmässan är mässskjorta och mässhake. Att ha bringat reda i den oklarhet, som tidigare utmärkt uppfattningen av förhållandet mellan prästdräkt och kyrkoskrud, är den stora förtjänsten hos den uppsats varmed biskop Edv. Rodhe bidrog till Studier tillägnade Magnus Pfannenstill (Lund 1923). Denna uppsats har i år blivit omtryckt i Fornvännen och därmed gjorts lättare tillgänglig också för den publik, som har intresse för vår kulturminnesvård.¹⁾ Detta omtryck är anledningen till dessa rader.

Frågan om mässskrudens användande i vår kyrka efter reformationen, kunna vi i detta sammanhang lämna å sido, för att i stället ägna frågan om prästkappans karaktäristik någon uppmärksamhet. Och vad det här gäller, är ej prästkappans stilutveckling utan dess klassificering ur liturgisk synpunkt. Rodhe visar ju, huru vår prästdräkt, rock och kapp, är en direkt fortsättning av den medeltida prästens talar och cappa clausa, samt hur den månhet, de kyrkliga myndigheterna hos oss efter reformationen visade om bibehållandet och iakttagandet av denna klädnad, bottnar icke blott i deras omsorg om ståndets värdighet utan även i det faktum, att denna dräkt snart nog efter reformationen kom att brukas vid alla förrättningar utom (nattvards-) mässan. Ur detta formuleras satsen, att 1600-talets präster vid sin ämbetsutövning (utom vid nattvarden) uppträtt i sin vardagsdräkt. Men utvecklingen blev ej stående vid detta. Under 1700-talet börjar kappan att mer och mer komma ur bruk som dagligt plagg, redan tidigare hade opposition förekommit mot den som obligatorisk daglig dräkt. På den gustavianska tiden var det ingen, som begärde att prästerna dagligen skulle gå klädda i prästkappan, ett sådant förhållande skulle i stället ha väckt mycket uppseende, säger Rodhe och tillägger, efter att ha omnämnt »kappa och krage» såsom betecknande ämbetet: »Prästkappan var med andra ord på den gustavianska tiden ett liturgiskt plagg» (s. 3). Detta påstående upprepas sedermera (s. 5) och till sist heter det: »I slutet av 1700-talet tänker ingen präst på att använda den som vardagsdräkt». (s. 17). Men kan man nu, därför att prästerna icke längre bruka kappan som vardagsdräkt, säga att den, till skillnad från tidigare förhållanden, blivit ett liturgiskt plagg? För att besvara denna fråga böra vi lämpligen göra reda för vad som menas med begreppet liturgisk klädedräkt.

Den store auktoriteten ifråga om den liturgiska dräkten Joseph Braun skiljer mellan liturgisk klädnad i strängare mening (vestes sacræ) och en del plagg, som utan att egentligen vara liturgiska dock genom sin användning fått en viss liturgisk anstrykning,

¹⁾ Den svenska prästdräkten. Fornvännen 1936, häfte 1, s. 1—18.

dessa kunna därför betecknas som tillhörande den liturgiska dräkten i vidsträcktare mening.¹⁾ Till denna senare grupp räknas bl. a. också rochetten (ett plagg närmast liknande superpelliciet men med snäva ärmar), som ju bäres av vissa prelater vid kortjänsten, processioner och predikningar men icke får användas vid utdelandet av sakramenten. Med hänsyn till den användning prästkappan fick hos oss efter reformationen synes det därför ej vara uteslutet att räkna den till de liturgiska plaggen i vidsträcktare mening. Men då bör detta betraktelsesätt ha giltighet också för tiden före 1700-talets mitt, trots att prästkappan då även var prästens vardagsdräkt. Att prästerna på 1700-talet börja avlägga mässskruden vid nattvardsmässan och även där använda kappan ändrar intet härvidlag, för övrigt kan i detta sammanhang erinras därom, att bruket av mässskrud ju ännu under 1800-talet var levande.²⁾ Skulle man nu vilja hävda, att prästkappan just under 1700-talet blir liturgisk dräkt i motsats till att den tidigare varit prästerlig vardagsdräkt, borde förutsättningen vara, att någon väsentlig förändring inträtt just i dess liturgiska användning eller att den från denna tid *uteslutande* fått en liturgisk användning. Men detta är ingalunda förhållandet. Fastmera finner man, hur ännu under hela 1800-talet prästkappan användes vid olika högtidliga tillfällen, då det ej kan vara tal om någon liturgisk karaktär.

1829 års magisterpromotion i Lund är förevigad i Constantin Hansens tavla visande Tegnér lagerkrönande Oelenschläger. Vi se där promotor bära prästkappa vid den akademiska akten. I den 1853 utgivna svenska översättningen av Löhes Den evangeliska prästen heter det i det tillägg, som berör svenska förhållanden, s. 254 not 33: »Hos oss är ingen svårighet i avseende på prästens klädnad. Utom templet begagnas vid högtidliga tillfällen, utom ämbetsförrättningen den vanliga prästrocken med ståndkrage och kappa samt krage, stundom även kaftanen, som ger ett ärevärdigt utseende». I några minnen från Stockholms Lyceum berättar Carl Forsstrand om läroverkets inspektor hovpredikanten Lundberg och säger, att »hans befattning med skolan bestod egentligen i att ordensprydd och skrudad i sidenkappa infinna sig på examina». Detta var på 1860- och 70-talen.³⁾ Bland Lunds biskopar var Thomander den förste, som avböjde, att prästerskapet vid uppvaktning hos biskopen skulle medföra kappa.⁴⁾ År 1878 infann sig Anton Niclas Sundberg till årets första plenum i första kammaren »iklädd prästkappa och fullständigt ordensprydd», detta med anledning av sin då tillkännagivna utnämning till talman.⁵⁾ På Vanås slott i Skåne finnes numera en akvarell av Dardel från

¹⁾ Joseph Braun, Die liturgischen Paramente in Gegenwart und Vergangenheit. 2. verb. Aufl. Freiburg/im B. 1924, s. 62 ff.

²⁾ Se denna tidskrift 1933, s. 151 ff.

³⁾ Samfundet S:t Eriks årsbok 1917, s. 127.

⁴⁾ Nils Algård, Joh. Henr. Thomander. Uppsala 1924, s. 488.

⁵⁾ Prelater utg. av H. Schönbeck. Stockholm 1927, s. 150.

1879 visande en fest på Stockholms slott. Bland de närvarande igenkänner man ärkebiskop Sundberg klädd såsom ovan beskrivits. Från detta århundrade kan anföras, hurusom præses vid senaste prästmötet i Skara vid processionen och i katedern bar prästkappa, prästmöten sedan att präst som brudgum ofta bär kappan vid vigseln.

Av ovan givna exempel framgår, att prästkappan intill senaste tid ej varit enbart ett liturgiskt plagg, snarare har uppfattningen om dess tillhörighet till ståndsdräkten levat kvar med en förvånansvärd seghet.¹⁾ Var prästkappan under 1500- och 1600-talen en del av prästens vardagsdräkt, blir den från mitten av 1700-talet utmärkande för ståndets högtidsdräkt och denna karaktär har den ännu ej helt förlorat. Gå vi så ut från Rodhes sats, att prästen efter reformationen utanför mässan officierade i sin vardagsdräkt, vilket utan tvivel ger en klarare bild av förhållandena än att för denna period benämna prästkappan ett liturgiskt plagg, synes oss den förändring, som ofrånkomligen kan konstateras mot 1700-talets mitt, enklast karakteriseras så, att prästen från denna tid utanför mässan (och stundom även i densamma) fullgör sina ämbetsförrättningar iklädd sitt stånds högtidsdräkt. Det kan i detta sammanhang bemärkas, att under senare delen av 1700-talet, vid kyrkoinvigningar och biskopsvigningar, mässkjortan enbart kom till användning för vissa av de deltagande prästerna.²⁾

Iakttaga vi ovanstående distinktion få vi också en säkrare utgångspunkt, för bedömandet av den strävan i samtidens liturgiska restaurations, som vill bereda en plats åt mässkjortan vid sidan av prästkappan ibland vår kyrkas liturgiska plagg utanför själva mässan.

Harald Andersson.

Orgelkonst i det karolinska tidevarvet.

Fr. omkr. 1650 till omkr. 1735.

Medan renässansens orgel ännu i stort sett bygger på den medeltida orgeldispositionen, så medför barockens orgel en nydaning av orgelstämmorna av betydande omfattning. En ny orgeltyp ef-

Forts. på: Orgelkonst i Sverige från medeltiden intill våra dagar. En översikt. III.

¹⁾ Ett uttryck för uppfattningen av prästkappan som ett verkligt liturgiskt plagg är det, då bland vid prästmötet i Lund 1883 redovisade donationer för Ringamåla kyrka uppgives: 25 kronor till »messkappa». Se mötets handlingar s. 32. I Augustana-synoden är bruket av prästkappan helt bortlagt, som liturgiskt plagg har den ersatts av Luther-rocken.

²⁾ Se exv. Sveriges kyrkor V:1 s. 17, Linköpings stift herdaminne (nya följden) IV:4 s. 331 och Kyrkohistorisk årsskrift 1909 s. 138.